

LIBRIS

We know
books

Cezar Petre Buiumaci

CĂLĂTORIE
PRIN
BUCUREȘTIUL
DE IERI

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Cuprins**Așa s-a construit Orașul Nou de Cătălin D. Constantin / 7****Firul roșu / 10****Despre cutremurul din 1977 / 15****Începuturile / 19****Viața în cartierul Uranus / 86****Noul București / 94****Am lucrat în Centrul Civic / 174****O altfel de arhitectură / 179****Amintiri din Crângașul dispărut / 230****Statuile Bucureștilor / 233****Călătorie prin Bucureștiul de ieri / 250****Mozaicuri / 266****Final provizoriu / 306**

Așa s-a construit Orașul Nou

Bucureștiul este un oraș al palimpsestelor, al suprapunerilor de timp și spațiu, al memoriei ce supraviețuiește, fragmentar, în ciuda transformărilor brutale. Volumul de față, alcătuit dintr-o selecție de ilustrate din perioada comunistă și însoțit de mărturii tulburătoare, reconstituie un București dispărut, dar esențial pentru înțelegerea orașului de astăzi și care viețuiește încă în memoria unora dintre locuitorii săi.

„Călătorie prin Bucureștiul de ieri” este mai mult decât un album de fotografii. Este o frescă vizuală și memorială a unei epoci în care orașul a fost reconfigurat deopotrivă de ideologie și de urbanismul impus. Imaginile reunite aici sunt cărți poștale ilustrate, un mijloc de comunicare banal la prima vedere, dar transformat de regimul comunist într-un instrument de propagandă redutabil. Clădirile nou construite, marile bulevarde, infrastructura nouă erau prezentate în culori vii, compoziții echilibrate și unghiuri studiate pentru a da impresia unui oraș al viitorului, al progresului, al omului nou.

Dar în spatele acestor imagini se ascund, așa cum dezvăluie mărturiile care le însoțesc, drame individuale, spaime colective, exproprieri, demolări și dezrădăcinări. Amintirile incluse în volum – interviuri cu locuitori ai cartierelor dispărute,

arhitecți, martori ai transformării capitalei – dau profunzime unei colecții care, altminteri, risca să rămână o simplă arhivă vizuală. Aflăm cum au trăit oamenii în Uranus, cum arăta Crângașul înainte de distrugerea lui, ce a însemnat cutremurul din 1977 pentru oraș și cum a fost edificat noul Centru Civic, pe ruinele unor comunități întregi.

Aceste ilustrate sunt paradoxale: propagandistice în esența lor, ele devin azi mărturii, pentru că arată, indirect, ce s-a pierdut. Ele confirmă o realitate dublă – voința regimului de a construi o capitală „modernă”, monumentală, modelată de ambiții totalitare, dar, mai ales, dispariția unui țesut urban viu, organic, care păstra istoria orașului vechi.

Albumul este organizat tematic și cronologic, oferind cititorului o incursiune ghidată vizual a transformării orașului. De la construcțiile din anii '50 – Casa Scânteii sau noile cartiere muncitorești –, până la ansamblurile masive din anii '80 și regularizarea râului Dâmbovița, volumul surprinde momentele-cheie ale schimbării brutale a Bucureștiului. Fiecare fotografie este însoțită de explicații care contextualizează imaginea, dar și de extrase din interviuri în care se aude vocea oamenilor care au trăit în acel București.

Un merit deosebit al acestui volum este că reușește să pună față în față imaginile oficiale cu poveștile trăite în acei ani. În timp ce o carte poștală ne arată un bulevard nou și luminos, o voce din interviuri povestește despre casa părintească demolată, despre mutarea forțată, despre pierderea unei lumi. Această dublă perspectivă – vizuală și de istorie orală – face ca volumul să nu fie doar un exercițiu de nostalgie, ci și o formă de recuperare istorică.

Pentru mulți cititori, aceste imagini vor fi familiare – poate chiar identice cu cele păstrate într-o cutie de amintiri, uitată într-un sertar al memoriei. Dar puse alături, ele capătă o forță documentară care transcende cadrul personal. Bucureștiul din cărțile poștale devine un personaj în sine. Orașul-plan, orașul-victimă, orașul-viziune, orașul-dorință. În el coexistă utopia și distopia, mândria și pierderea, monumentalul și fragilul.

Acest album nu oferă verdicte, el e o reflecție. Nu idealizează trecutul, dar nici nu îl condamnă în bloc. Cezar Petre Buiumaci propune o lectură critică și afectivă, în care imaginea este completată de cuvânt, iar istoria oficială este pusă față în față cu experiența individuală. Într-un moment în care urbanismul contemporan pare să ignore istoria orașului, „Călătorie prin Bucureștiul de ieri” reamintește că fiecare demolare înseamnă și o ștergere de memorie, că fiecare clădire salvată este un act de rezistență, că Orașul e alcătuit din amintiri personale, nu doar din planuri cincinale. Volumul

de față nu e doar o carte despre trecutul recent, e și un avertisment pentru prezent. O invitație la a privi orașul cu alți ochi – nu doar ca spațiu construit, ci ca un organism viu, cu cicatrici, locuit de povești, dureri și bucurii. Cezar Petre Buiumaci publică, prin această carte, un apel la responsabilitate față de patrimoniu, față de memorie, față de viitor.

Bucureștiul comunist a fost un oraș proiectat pentru posteritate. A fost fotografiat, desenat, descris în discursuri oficiale și în lozinci. Dar orașul trăit, orașul locuit, orașul amintirilor își cere drepturile. Acest album e o încercare de a-i da voce, chip și loc. E o formă de reparație simbolică, dar și o formă de cunoaștere. O călătorie în timp – dar nu una nostalgic-pasivă, ci una critică, profund umană.

Sutele de ilustrate reunite aici alcătuiesc un roman vizual al Bucureștiului comunist. Un roman cu lumină și întuneric, cu începuturi și sfârșituri, cu planuri mărețe și pierderi ireparabile. Un roman în care merită să ne cufundăm nu doar pentru a înțelege trecutul, ci și pentru a regăsi un sens în prezent.

Cătălin D. Constantin

Acest album are menirea de a ajuta la înțelegerea Bucureștilor, să arate care a fost traseul schimbărilor care a transformat orașul, făcându-l de nerecunoscut. Am pornit acest demers culegând informații de la oameni și completându-le cu ilustrație în încercarea de a coagula totul într-o imagine de ansamblu asupra orașului.

După cel de-al Doilea Război Mondial, orașul modern București se închide pentru a face loc orașului comunist. Noul București este orașul omului nou, al omului nou venit în capitala noii democrații populare, în care muncitorul este stâlpul societății. Regimul comunist își justifica accesarea la putere prin caracterul său profund proletar, de reprezentare a unei clase sociale asuprite. Pentru a crește numărul muncitorilor, regimul și-a creat pârgھیile care să-l ajute să modifice această situație: a naționalizat întreprinderile și locuințele, modalitate prin care a devenit unicul proprietar de întreprinderi economice, apoi impus reforma monetară prin intermediul căreia a sărăcit populația, pentru ca în final să colectivizeze agricultura, metodă prin care a eliberat o importantă masă de mână de lucru care s-a văzut nevoită să se îndrepte către mediul urban industrial. Omul nou este un orășean cu un bagaj cultural rural,

propriu, care este diferit de cel al vecinului de etaj de pe scara blocului. Scară, care ar fi trebuit să aibă caracterul unei străzi, să devină o comunitate coagulată, însă nu este, și din această cauză a și cunoscut o sumedenie de conflicte. Bucureștiul, având calitatea de reședință domnească, de capitală a Munteniei și a Principatelor Unite, a Regatului României și a României Mari, a suscitat interesul cercetătorilor și al istoricilor în decursul timpului. Perioada comunistă, însă, este cea mai puțin acoperită din acest punct de vedere, comparativ cu cele anterioare, poate și ca urmare a complexității transformărilor pe care comunismul, instaurat cu ajutorul Armatei Roșii, le-a reușit. Demersul de față încearcă să completeze peisajul cultural al Bucureștiului comunist.

Transformările care au avut loc în București în perioada comunistă a fost unul dintre cele mai importante subiecte folosite de propaganda regimului. Propaganda vizuală are una dintre cele mai de seamă poziții în cadrul regimului comunist. Atenția pe care acesta o acorda este redată de atitudinea privind afișul și fotografia, pe lângă arta plastică: pictură, gravură, sculptură etc. Tandemul slogan – imagine este cel mai folosit în pavoazarea orașului, atât în timpul unor

evenimente, cât și în cazul decorării permanente a unor clădiri sau încăperi. Acest volum ilustrează perfect tandemul fotografie – arhitectură în slujba propagandei. Regimul comunist a utilizat în mod sistematic imaginea ca instrument în slujba propagandei, folosită individual sau alături de un text ori ca ilustrație a unui articol, copertă de revistă etc. Astfel, cartea poștală ilustrată este o sursă importantă în cercetarea perioadei, ajutând atât la înțelegerea fenomenului propagandistic cât și a acelor vremuri. Imaginea s-a dovedit a fi uneori deasupra cuvântului, suplinindu-l până la înlocuire, fiind utilizată ca sursă de informare și de vehicul al mesajului.

Reclamând punerea în slujba omului, a poporului muncitor, proletar și agricultor, Partidul Comunist din România a folosit un limbaj în care prezenta întreaga sa activitate ca fiind menită să conducă la „un trai mai bun”, la „condiții de muncă și viață superioare”. Toate acestea fiind prezente pe toate canalele: radio și presa scrisă, prin intermediul artelor plastice, muzicii, literaturii, cinematografei și, ulterior, televiziunii. Nicio prezentare a realizărilor regimurilor anterioare nu s-a ridicat la nivelul de expunere a regimului comunist. Casa Scânteii, cel mai important edificiu al regimului, la a cărui construcție a participat toată lumea, atât prin muncă cât și prin subscripție, era cel mai popularizat obiectiv din perioadă, care a ajuns pe toate tipurile de materiale de propagandă, inclusiv pe bancnota de 100 lei, imaginea acesteia putând circula astfel pe întreg teritoriul țării și să fie cunoscută tuturor pentru că era cea mai mare

tipografie care existase vreodată în România, fapt ce demonstra în același timp importanța pe care regimul o acorda publicațiilor, puse în slujba propagandei. Acest obiectiv, de care regimul era extrem de mândru, era de fapt de inspirație sovietică, fiind o copie a unor edificii din Moscova, considerate vârful de lance ale stilului realist socialist.

Cartea poștală ilustrată prezintă etapele transformărilor din timpul perioadei comuniste, clădiri simbol, cu care regimul se mândrea și ansambluri a căror prezentare capătă un caracter profund propagandistic. Ilustratele sunt fragmente din viața oamenilor simpli, cei cărora li se adresau aceste instrumente ale corespondenței moderne și sunt martore ale legăturilor dintre oameni, cu o componentă afectivă care i-a determinat să le păstreze și să ajungă astfel al noi într-o vreme în care scrisoarea sau cartea poștală și chiar timbrul, aproape că nu mai există. Cartea poștală ilustrată este în același timp martora trecerii printr-un anumit loc pe care oamenii au decis să-l păstreze în memorie prin trimiterea imaginii acestuia către un destinatar. Prin intermediul imaginii de pe ilustrată regimul își făcea reclamă anunțând pe toată lumea de realizările sale, transformând astfel corespondența privată în vehicul pentru propaganda proprie. Prin trimiterea de cărți poștale ilustrate, corespondența era „la liber”, vizibilă pentru oricine, libertatea de exprimare nefiind însă un atribut al regimului comunist, motiv pentru care mesajul transmis era de la bun început cenzurat de expeditor.

Cărțile poștale ilustrate sunt martorele transformărilor orașului comunist, sunt primele care anunță tot ce se construiește, prezintă mai întâi edificiile cultural-educative, ansamblurile de locuințe, culminând cu transformările edilitar-urbanistice precum metroul, Dâmbovița ori marile artere de circulație. Cartea poștală ilustrată prezintă orașul nou, modern, modernizat, curat, liber de constrângerile anterioare, capitaliste, pentru că în comunism totul este permis pentru bunăstarea generală. Cartea poștală ilustrată este o formă de comunicare vizuală eficient utilizată de regimul comunist prin care acesta reușește acapararea, confiscarea spațiului public în scop propagandistic.

Printr-un discurs populist, în care sintagme, expresii precum „prin munca poporului”, „participarea tuturor la ...”, „oamenii muncii au realizat ...”, „o realizare de excepție a ingineriei românești” ș.a. populația accepta și „înfia” astfel „realizările regimului” și manifesta o mândrie în raport cu aceste realizări, multe venite după o perioadă de sacrificii. Aceste transformări radicale lăsau în urmă trecutul și anunțau alte noi și noi evoluții. Prin intermediul cărților poștale ilustrate se crea o imagine idilică regimului, contrară realității. Pe toată durata în care regimul comunist a condus România, propaganda a lucrat în scopul creării acestei imagini în paralel cu denigrarea regimurilor anterioare, „burghezo-moșierești”, principalele vinovate pe toate necazurile poporului român. Regimul a folosit cartea poștală ilustrată pentru a se impune publicului cu această imagine

pozitivă care vine să completeze discursul oficial prin care se afirma dorința de bunăstare generală și superioritatea regimului comunist în raport cu cel anterior.

În imaginile cărților poștale din perioada comunistă o pondere mare o au reprezentările orașului nou, fără a exclude definitiv clădirile istorice. În privința monumentelor sunt prezentate cele noi, cu excepția Pieței Universității și a rondului scriitorilor din parcul Cișmigiu. Calitatea primelor emisiuni de cărți poștale este slabă, însă treptat asistăm la o îmbunătățire considerabilă, fiind puse în circulație imagini fotografice de o calitate net superioară, pentru ca ulterior, ilustrata color să fie vedeta acestui tip de tipăritură, evident, reliefând din nou caracterul propagandistic.

Bucureștiul a fost vârful de lance în ceea ce a însemnat „transformarea socialistă”, era modelul care trebuia urmat și de celelalte „orașe, iar în transformarea peisajului urban bucureștean, fotografiile care îl ilustrează se remarcă printr-o sobrietate excesivă. Preluarea modelului sovietic în toate domeniile, inclusiv în arhitectură, a condus la o practică în a copia modelele existente, atât în arhitectură, cât și în artă. Așa avem copii ale clădirilor emblematice, precum Casa Scânteii, Palatul Congreselor, E.R.E.N., T.N.B. etc. cât și al unor monumente dedicate liderilor sovietici sau inspirate din lucrările unor artiști din U.R.S.S.

Uneori este dificil să poziționăm în timp imaginea de pe cartea poștală, dar ne vine în ajutor ștampila poștei, atunci când aceasta există,

care ne dă o dată a circulației, evident, ulterioară surprinderii peisajului respectiv. Ca periodizare, recunoaștem momente din evoluția urbană, adică așa-numitele „plombări”, care înlocuiau clădirile distruse în timpul bombardamentelor sau ca urmare a întârzierii construirii unui edificiu, apoi regăsim micile ansambluri, precum cele din Ferentari, Bucureștii Noi, Vatra Luminoasă, Drumul Taberei, Floreasca, Bulevardul Muncii, Panduri, urmând marile ansambluri rezidențiale și arterele de penetrație.

Există un dicton care susține că o imagine face cât o mie de cuvinte iar aici încercăm un demers în sens invers, un oraș - București - într-o mie de imagini, evident, cifra este la jumătate. Memoria este un lucru subiectiv și este deseori alterată de trecerea timpului. Amintirea unui oraș dispare atunci când oamenii dispar. Memorialistica este însă cea care resușește să ne prezinte aspecte pe cât de necunoscute, pe atât de importante. Istorisirile de față ne poartă printr-un oraș care nu mai există, prin locuri dispărute pentru a înțelege un mod de viață care a fost întrerupt cu brutalitate pentru a face loc altuia. Viața în marele cartier Uranus sau în cartierul Crângași sunt exprimate într-o manieră personală pentru a se înțelege ce anume a distrus comunismul prin proiectele sale.

Ultima călătorie prin București este practic o radiografie a transformărilor orașului ultimelor decenii ale regimului comunist din România. Aceasta este o călătorie prin trecutul comunist al Bucureștilor, într-o variantă vizuală și memorială,

menită să prezinte în cheie propagandistică transformarea în viziune socialistă a peisajului urban bucureștean, mai întâi preluând modelul sovietic, apoi cel urbanistic și arhitectural mai apropiat de occident, pentru a ajunge la ceea ce și-a dorit Nicolae Ceaușescu a fi stilul arhitectural românesc socialist.

În cazul orașului București, memoria orală joacă un rol esențial în reconstituirea unor dimensiuni ale trecutului care au fost fie marginalizate, fie omise cu totul din documentele oficiale. Prin intermediul relatărilor personale, al poveștilor transmise în familie sau în comunitate, locuitorii orașului dau contur unor istorii alternative, subiective, dar profund semnificative. Aceste mărturii orale nu doar completează arhivele instituționale, ci oferă perspective vii asupra modului în care spațiul urban a fost trăit, perceput și transformat de-a lungul timpului. Într-un oraș supus unor numeroase și adesea brutale procese de remodelare politică, ideologică și arhitecturală, memoria orală devine un instrument valoros pentru înțelegerea tensiunilor dintre istoria oficială și trăirea cotidiană a trecutului. Această funcție a memoriei orale devine cu atât mai importantă în raport cu perioada comunistă, când numeroase intervenții asupra țesutului urban – demolări, reconstrucții forțate, schimbări de toponimie și relocări ale populației – au generat rupturi profunde în structura socială și simbolică a orașului. În acest context, relatările locuitorilor oferă o contranarațiune valoroasă față de discursul oficial al regimului, revelând percepții intime despre

pierderea locuințelor, destrămarea comunităților sau adaptarea cotidiană la noile realități impuse de stat. Memoria orală devine astfel nu doar un instrument de documentare a traumei urbane, ci și un mod de rezistență simbolică, prin care indivizii își revendică dreptul de a spune propria versiune asupra istoriei recente a Bucureștiului.

Ilustrația este acompaniată de o serie de interviuri care au făcut parte din cercetarea doctorală prin care mi-am dorit să înțeleg cum s-a modificat acest oraș, interviuri realizate chiar înainte de pandemie, cu o serie de specialiști din domeniul construcțiilor și al arhitecturii, dar și din alte domenii, oameni care au trăit în cartiere demolate în timpul regimului comunist, mai precis în vremea când Nicolae Ceaușescu a modificat aspectul orașului după bunul său plac. Interviul

este un instrument care completează o istorie a cărei informație lipsește. Chiar dacă uneori memoria este coruptă de trecerea timpului sau influențată de idei lansate în peisaj, esența este una pozitivă în general. Memoriile pe care le-am selectat aici ne transpun într-un oraș care nu mai există și permit să vedem dincolo de timp. Cartierul Uranus sau Crângași, evoluția metroului bucureștean, cutremurul sau arhitectura noului București sunt tot atâtea etape ale vieții orașului pe care aceste răspunsuri la întrebări ni le dezvăluie. Sunt micro istorii care compun istoria, sunt elemente care completează goluri și ajută să înțelegem un București care pare că nu are început și sfârșit, care și-a pierdut unitatea și coerența, care pare neterminat.

Interviu realizat cu Horia Gârbea¹, inginer constructor, cadru didactic universitar la Facultatea de Îmbunătățiri funciare și Ingineria mediului - Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară București, succesiv asistent din 1990, șef de lucrări din 1996, conferențiar din anul 2009, doctor în inginerie (1999 - Universitatea Tehnică de Construcții București). În cadrul tezei de doctorat a abordat fiabilitatea construcțiilor cu aplicații asupra izolării seismice a construcțiilor cu izolatori dinamici din cauciuc natural. În acest sens a studiat în cadrul ISMES SpA, Bergamo, Italia ca bursier al programului Peco-ECOEst. Numeroase volume publicate în domeniul Rezistenței materialelor, Staticii construcțiilor, Betonului armat, Fiabilității temporale și structurale.

Domnule profesor ing. Horia Gârbea, ne puteți spune care este caracteristica Bucureștiului din punct de vedere al seismicității?

București este o zonă seismică. Apropierea de zona seismică Vrancea, caracterizată prin cutremure de adâncime, face clădirile din București vulnerabile la cutremur. Mai ales cele înalte.

Ce s-a întâmplat în 1977?

Așa cum se știe, un cutremur de adâncime, cu o durată destul de mare și magnitudine peste 7 pe scara Richter. Bucureștiul și alte orașe au fost afectate grav. Bucureștiul a suferit mai mult din

cauza densității populației și a înălțimii clădirilor. Au fost în jur de 1.500 de victime în toată țara.

Era populația pregătită pentru situații de urgență?

Nu. Nu am făcut niciodată vreun exercițiu de apărare pasivă în școală (aveam 15 ani, elev în clasa a opta). Nu mi s-a vorbit de cutremur. Știam vag din familie despre cutremurul major anterior, cel din noiembrie 1940. Nu existau asigurări de locuințe pentru cutremur.

Era administrația pregătită pentru astfel de situații?

Niște planuri generale desigur că existau. Nu cred că se aștepta nimeni, dacă se aștepta, la o magnitudine atât de mare și o durată atât de lungă a cutremurului. Totuși, pe cât îmi aduc aminte, reacția de după a fost bună. Lumea s-a mobilizat. La asta a contribuit faptul că existau multe unități militare cu militari în termen și mijloace de transport care au reacționat rapid.

De ce au căzut majoritatea imobilelor?

Au căzut cam 30 de imobile, majoritatea blocuri interbelice înalte. Alte clădiri au fost doar avariate mai mult sau mai puțin grav. Majoritatea erau construite fără nicio normă seismică, nu s-a avut în vedere în anii 1920-1930 așa ceva. Precedentul cutremur major avusese loc cu mult timp înainte. Expuse la un cutremur sever, aceste construcții au cedat firesc.

¹ 15 iulie 2018